

dirmek gerekir (*Letâifi Vekâyi'-i Enderüniyye*, s. 408-409). Neticede hadisenin icra ve inanılmazlığı yanında abartılan sayılarla daha da arttırılan dehşet havası toplum üzerinde idamların gerçek sayısından çok daha fazla etkili olmuştur.

Ocağın gözden çıkarıldığı, padişaha topçu ve humbaracı neferatının eşlik ettiği cuma selâmlığında gözler önüne serildi ve âkıbeti, cuma akşamı ve ertesi gün 17 Haziran sabahı Sultan Ahmed Camii'nde yapılan geniş katımlı (ulemâ-yi izâm, vüzerâ, sudûr, mevâlî, hocalar, ricâl-i devlet, meşâyih-i cevâmî) toplantılarda ele alındı. Burada ocağın bütün sabıkasına ve isyanın kanlı bir şekilde bastırılmasına rağmen kadimlik haysiyeti sebebiyle ilga edilmemesi gerektiğine dair söylemlerin hâlâ zihin çelmekte olması dikkat çekicidir. Özellikle ulemâ kesimi bu konuda tereddüt içindeydi. II. Mahmud'un saraya celbedilen ulemânın geceyi geçirmek üzere evlerine gitmelerine hangi endişeyle izin vermediği (Sahaflar Şeyhizâde Esad Efendi, *Üss-i Zafer*, s. 106) böylece daha iyi ortaya çıkmaktadır. Hatta toplantıda bir ara ocağın ilgasından ziyade islahı cihetine gidilmesi ağırlık kazanır gibi oldu (a.mlf., *Târih*, s. 614; Cevdet, XII, 167). Bu hava Reîsülküttâb Mehmed Seydâ Efendi'nin ocağın yol açtığı fitne ve fesada, verdikleri sözlerini tutmadıklarına, yaşanan kanlı hadisenin düşmanlıklarını daha da arttıracığına ve bu fırsattan istifade edilmesine değinen sert bir konuşma yapmasıyla dağıldı ve ocağın ilgasına biraz da zorla karar verildi. Öğleden önce Beylikçi Per-tev Efendi'nin hazırladığı ferman sûreti reis efendi tarafından okunarak Yeniçeri Ocağı'nın ilga edilip yerine Asâkir-i Muallime-i Mansûre-i Muhammediyye adıyla yeni bir ordunun kurulduğu ilân edildi ve herkes tarafından onaylandı. Padişahın tasdikinden geçerek son şeklini alan fer-man öğleden sonra camide minbere çıkan Esad Efendi tarafından okundu ve 100'den fazla nüshası hazırlanıp mahalle imam-larına dağıtıldı, bunlar vasıtasıyla her yere duyuruldu (Sahaflar Şeyhizâde Esad Efendi, *Târih*, s. 614; Cevdet, XII, 166-168). Yeniçeri ağalığı yerine seraskerlik makamı ihdas edildi, bu mevki önce Yeniçeri Ocağı'nın son ağası Mehmed Celâleddin Ağa'ya teklif edildi, onun kabul etmemesi üzerine Kadıköy'de emekli olarak oturan ve ocağın temizlenmesinde hizmeti geçen eski ağalardan İsmâil Ağa'nın adaylığı gündeme geldi. Ancak II. Mahmud, bu önemli makama uhdesinde mevcut sancaklar

ve sürdürmekte olduğu muhafızlık aynen kalmak kaydıyla Ağa Hüseyin Paşa'yı tayin etti. Beyazıt'taki Eski Saray seraskerlik makamına tahsis edilirken Ağakapısı meşihat için hazırlandı, sadreyne ve İstanbul kadısı da buraya nakledildi (Sahaflar Şeyhizâde Esad Efendi, *Üss-i Zafer*, s. 158-161). Şehzade Camii karşısında Eski Odalar adıyla anılan Yeniçeri Kışlası olaydan birkaç gün sonra yıkıldı, arsası ev ve dükân yapılmak üzere Sultan Ahmed Camii vakfına dahil edildi; mevcut kışlası tamamen tahrip edilen Etmeydanı'nın ismi ise Ahmediye Meydanı'na çevrildi. Yeniçerilerle ilgili resmî defterlerin yakılması yanında mezar taşlarına kadar uzanan bir tahribatla nişaneleri tamamen silinmek istendi (Rosen, I, 178). Kendileriyle iş birliği içinde buldukları suçlamasıyla Bektaşî tarikatı da bu gelişmelerden nasibini alarak "tashîh-i im'ân" etmeye mecbur bırakıldı (Sahaflar Şeyhizâde Esad Efendi, *Üss-i Zafer*, s. 173-175). Bu arada güvenliğin sağlanması amacıyla birkaç ay içinde 50.000'e yakın başı boş nüfus şehirden sürüldü. Ödemelere devam edileceği bildirilen esâmelere gelince, olaydan sonra bunların yeni kurulan seraskerlik binasında özel memurlar tarafından yoklanarak eski kâğıtların yeni senedlerle değiştirilmesine karar verildi. Ancak bu iş esâme sahiplerinin korkutulması, usandırılması ve nihayet yeniçeri gayretkeşliği gibi dehşet veren bir töhmet altında bırakılması gibi yollarla çözülmeye çalışıldı; herkesin elindeki kâğıtları iade veya imha etmek zorunda bırakılmasıyla kısa zamanda sonuçlandırıldı (Sahaflar Şeyhizâde Esad Efendi, *Târih*, s. 775-776). Yeniçeri Ocağı'nın ilgasıyla II. Mahmud'a devletin ikinci kurucusu sıfatını kazandıracak büyük dönüşümün önündeki son engel de kaldırılmış oldu.

BİBLİYOGRAFYA :

Charles Deval, *Deux années à Constantinople et en Morée (1825-1826) ou esquisses historiques sur Mahmoud, les janissaires, les nouvelles troupes*, Paris 1828, s. 123-140; D. Porter, *Constantinople and its Environs*, New York 1835, II, 259-293; *Yeniçeri Ocağının Kaldırılışı ve II. Mahmud'un Edirne Seyahati: Mehmed Dâniş Bey ve Eserleri* (haz. Şamil Mutlu), İstanbul 1994; Sahaflar Şeyhizâde Esad Efendi, *Târih* (haz. Ziya Yılmaz), İstanbul 2000, tür.yer.; a.mlf., *Üss-i Zafer* (haz. Mehmet Arslan), İstanbul 2005, s. 70-71, 106, 158-161, 173, 175; J. Porter, *Turkey: Its History and Progress*, London 1854, II, 278-281; G. Rosen, *Geschichte der Türkei von dem Siege der Reform im Jahre 1826 bis zum Pariser Tractat vom Jahre 1856*, Leipzig 1866, I, 8-23, 178; Hızır İlyas, *Osmanlı Sarayında Gündelik Hayat: Letâifi Vekâyi'-i Enderüniyye* (haz. Ali Şükrü Ço-

ruk), İstanbul 2011, s. 401, 406-410 vd.; Cevdet, *Târih*, XII, tür.yer.; J. Krauter, *Franz Freiherr von Ottenfels: Beiträge zur Politik Metternichs im griechischen Freiheitskampfe 1822-1832*, Salzburg 1913, s. 170-186; Uzunçarşılı, *Kapukulu Ocakları*, I, tür.yer.; H. A. Reed, *The Destruction of the Janissaries by Mahmud II in June 1826* (doktora tezi, 1951), Princeton University; A. Levy, *The Military Policy of Sultan Mahmud II: 1808-1839* (doktora tezi, 1968), Harvard University; M. L. Gross, *Military Reform in the Ottoman Empire: The Military Reforms of Sultan Mahmud II: 1808-1839* (yüksek lisans tezi, 1971), American University of Beirut; Mehmet Mert Sunar, *Cauldron of Dissent: A Study of the Janissary Corps: 1807-1826* (doktora tezi, 2006), State University of New York; Gültekin Yıldız, *Neferin Adı Yok: Zorunlu Askerliğe Geçiş Sürecinde Osmanlı Devleti'nde Siyaset, Ordu ve Toplum (1826-1839)*, İstanbul 2009, tür.yer.; Fatih Yeşil, *Nizâm-ı Cedid'den Yeniçeriliğin Kaldırılışına Osmanlı Kara Ordusunda Değişim: 1793-1826* (doktora tezi, 2009), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, tür.yer.; N. W. Senior, *Bir Klasik İktisatçı Gözüyle Osmanlı: Nassau William Senior'un Türkiye Seyahati Günlüğü* (trc. Hüseyin Al), Ankara 2011, s. 126-127; *Das Ausland. Ein Tagblatt für Kunde des geistigen und sittlichen Lebens der Völker*, nr. 36, München 1828, s. 141-144; Abdülkadir Özcan, "Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye", *DİA*, III, 457-458; a.mlf., "Eşkinci Ocağı", a.e., XI, 471; a.mlf., "Hüseyin Paşa, Ağa", a.e., XIX, 3-4.

KEMAL BEYDİLLİ

VAK'A-i VAKVAKIYYE

(bk. ÇINAR VAK'ASI).

VAK'ANÜVİS

(وقعه نویسی)

Osmanlı Devleti'nde resmî tarihçiler için kullanılan unvan.

Arapça vak'a ile Farsça nüvîs (yazan, yazıcı) sıfatından meydana gelen tabir önceleri **vekâyi'nüvîs** şeklinde de kullanılmıştır. XVI. yüzyılın ikinci yarısında yaşayan Tâlikizâde Subhî ile XVII. yüzyılın ilk yarısında edebî vasfı ağır basan, yarı resmî tarihçilik sayılabilecek şehnâmeciliğin son temsilcilerinden İbrâhim Mülhemî ve devrin ünlü münşîlerinden Nergisî bu sıfatla nitelenmiştir. Osmanlılar'da resmî tarihçiliğin bir devlet görevi olarak ihdası ve kurumlaşması XVIII. yüzyılın başında Amcazâde Hüseyin Paşa'nın sadrazamlığı dönemine rastlar.

Vak'anüvisliğin ortaya çıkışıyla ilgili farklı görüşler vardır. Bunlardan en yaygın görüş, Kanûnî Sultan Süleyman devrinden itibaren sürekli bir devlet hizmetine dönüşen şehnâmenüvisliğin devamı olduğu-

VAK'ANÜVİS

dur. Bununla birlikte resmî nitelikleriyle birbirine benzeyen iki kurumun amaç, vasıta ve ürünlerinin ana karakteri biraz farklıdır. Diğer bir görüşe göre ise vak'anüvislik, II. Bayezid'in İdris-i Bitlisi'ye ve Kemalpaşazâde'ye Osmanlı tarihi yazdırma geleneğinden doğmuş, vekâyi'nâmesini IV. Mehmed'in şifahi emriyle yazan Abdurrahman Abdi Ağa (Paşa) ilk vak'anüvis kabul edilmiştir. Ancak sözlü emirlerle geçici bir maksat veya özel bir hizmet için vekâyi' yazmakla Dîvân-ı Hümâyun'a bağlı dâimî bir devlet hizmeti olan vekâyi'nüvisliği birbirinden ayırmak gerekir. Bunlardan ilkinin vak'anüvis, ikincisinin vekâyi'nüvis şeklinde anılması da sunî bir tanımlama niteliği taşır. Aslında önceleri vekâyi'nüvis denilen devlet görevlisine XIX. yüzyılın ilk yarısından itibaren vak'anüvis adı verildiği anlaşılmaktadır. Sadrazam Amcazâde Hüseyin Paşa tarafından Şârihülmenârzâde Ahmed Efendi'nin tarih müsveddelerini yazıp düzenlemekle görevlendirilen Naîmâ (ö. 1128/1716) birkaç cüz yazıp takdim edince kendisine bir kese atıyıp ile günde 120 akçe maaş bağlanmış ve görev beratı verilmiştir. Böylece vak'anüvisliğin resmî bir görev haline gelişinin ilk adımları atılmıştır. Râşid Mehmed Efendi'den (ö. 1148/1735) itibaren ise vak'anüvislik bir memuriyet olarak süreklilik kazanmıştır.

Osmanlı vak'anüvisliği, ilmî anlayış ve yazım tekniği bakımından İslâm tarih yazıcılığı geleneğine bağlı kalmıştır. Dîvân-ı Hümâyun kalemlerinden biri olarak şekillenmesi bakımından daha ziyade inşâ ve şiir sanatında tanınmış kişilerin bu görevde getirildiği söylenebilir. Bununla birlikte ilmiye mensubu vak'anüvisler de tayin edilmiştir. Birincilerin edebî, ikincilerin ilmî vasıflarının eserlerine yansıdığı görülür. Vak'anüvisliğe getirilecek kimselerde öncelikle hüner ve mârifet, kavrayış, sürekli tahrir ve "neşr-i ulûmla iştigal" gibi özellikler aranmıştır. Nitekim Ahmed Vâsıf Efendi, Mehmed Pertev ve Ömer Âmir'in bu nitelikleri dolayısıyla vak'anüvisliğe tayin edildikleri belirtilir. Bektaşîlik suçlamasıyla görevden alınan Şânîzâde Mehmed Atâullah Efendi'nin yerine bir süre yeni vak'anüvis tayin edilmemiş, II. Mahmud şeyhülislâmın teklif ettiği isimler hakkında tereddütlerini belirtince ehil ve erbab biri kabul edilen Sahafılar Şeyhîzâde Esad Efendi bu göreve getirilmiştir. Onun yerine tayin edilen Mehmed Recâi Efendi'nin özellikleri ise yine hüner ve ilmî sermayesinin bulunması şeklinde ifade edilmiştir. Bu ölçülerden başka Vak'anüvis Halil Nûri

Bey, 1795 sonlarında müessesenin tanzimi için sadârete sunduğu takirde bu göreve istikamet sahibi, tecrübeli, sır tutmasını bilen kişilerin tayin edildiğine dikkat çeker.

Vak'anüvisler sadece kendi dönemlerinin olaylarını yazmakla kalmamış, olayların kesintisiz tesbiti için seleflerinin eksik bıraktıkları devrin tarihini tamamlamakla da görevlendirilmiştir. Bu sebeple azil veya ölüm gibi durumlarda seleflerin tuttukları notlar ve müsveddelerle ellerindeki belgelerin yeni vak'anüvis verilmesine özen gösterilmiştir. Hatta Pertev Mehmed ve Şânîzâde gibi bazı vak'nüvisler, selefin eksikliğini belirlemek ve hangi tarihten başlanması gerektiğini tesbit etmek için onda bulunan evrak ve belgelerin, varsa müsveddelerinin kendilerine verilmesini istemişlerdir. Nitekim Esad Efendi'nin müsveddelerini Cevdet Paşa toplamış, diğer müsvedde ve belgelerle halefi Ahmed Lutfi'ye göndermiştir. Vak'anüvislerin kendi dönemlerine ait olayları yazarken kullandıkları malzeme hakkında Halil Nûri'nin 1210 (1795) tarihli takirinde ve bununla ilgili çıkan buyruklarda ilginç bilgiler yer almaktadır. Buna göre vekâyi'nâmeye kaydedilmesi uygun görülen hususların sadâret mektupçusu, beylikçi ve âmedci tarafından reîsülküttâbın izniyle vak'anüvislere haber verilmesi; azil ve tayinlere dair hususların tahvil ve ruûs kalemlerinden, merasimle ilgili olanların teşrifat kaleminden ilmühaber sûretleriyle bildirilmesi gerekiyordu. Doğruları yazmaları için kendilerinden hiçbir şey esirgenmeyen vak'anüvislerden de hadiseleri tahkik etmesi bekleniyordu. Bazan vükelânın kendilerini gizlice bilgilendirdiği de oluyordu. Ancak Halil Nûri'ye göre muhtemelen XVIII. yüzyılın ikinci yarısında güvensizlik dolayısıyla bazı devlet sırlarının kendilerine açıklanmadığı, olayların sebep ve sonuçlarının tahkiki ve lâyıkıyla değerlendirilmesinin istenmediği de görülüyordu. Bu yüzden vak'anüvisler faydasız şeyler yazmaya mecbur kalıp önemsiz hadiseleri büyütürken önemlilerini gerektiği gibi kaydedemiyorlardı.

Halil Nûri'nin vak'aların sıhhatle yazılmasının eski duruma dönülmesine bağlı olduğunu bildirmesinden sonra durum düzelmiştir. Diğer alanlarda görüldüğü gibi vak'anüvislik kurumunun düzenlenmesiyle ilgili teşebbüsler de III. Selim zamanında gerçekleşmiştir. Padişah 1791'de rikâb vak'anüvisliğinde bıraktığı Edib Mehmed Emin Efendi'ye vekâyi sıhhatli, açık, riya ve dalkavukluk yapmadan yazmasını, devlet sırrıdır diye olayların gizlenmeme-

sini emretmiştir. Ayrıca vak'anüvislerin dış dünyaya ve özellikle Osmanlı Devleti'nin münasebette bulunduğu Avrupa devletlerine dair hadiselere de yer verebilmeleri için her ay Avrupa'ya dair olaylardan vak'anüvislerin haberdar edilmesi de arzedilmiştir. Vak'anüvisler genellikle her yılın başında kaleme aldıkları vekâyi' cüzlerini padişaha sunmak üzere sadârete veriler, daha sonra duruma göre bu cüzleri düzeltip ikmal ederlerdi. Vak'anüvislerin yazdıklarıyla en fazla ilgilenen hükümdarlardan III. Selim ve II. Mahmud'un bu hususta ilginç irade, teşvik ve tavsiyeleri mevcuttur.

Dîvân-ı Hümâyun kalemlerinde veya ilmiyede aslî bir hizmette bulunurken vak'anüvisliğe getirilenlere bu memuriyetleri için ek tahsisat verilirdi. Meselâ Şehzade Medresesi müderrislerinden Vak'anüvis Çelebizâde Âsım Efendi'ye Taşköprü kazası arpalığı tevcih edilmişti. Sa'dullah Enverî ve Mütercim Âsım gibi sefer vak'anüvisliği yapanlara da tayin verilmiştir. Paraya düşkün olan Ahmed Vâsıf'ın aldığı çeşitli atıyyelerle senelik vak'anüvislik tahsisatını 20.000 kuruşun üzerine çıkardığı bilinmektedir. Yine ilmiye kökenli Âsım, Şânîzâde ve Esad efendilerin 50'şer kuruşluk ek gelirlerinin bulunduğu kaydedilmektedir. Vak'anüvis orduyla sefere çıktığında yerine getirilen vekile "rikâb vak'anüvisi" denirdi.

İlk Osmanlı vak'anüvisi Naîmâ'nın bu göreve getiriliş tarihi tam bilinmemekle beraber 1114'ten (1702) önce olduğu kesindir. Hangi tarihe kadar bu hizmette kaldığı da mâlûm değildir. Amcazâde Hüseyin Paşa'nın isteği üzerine Şârihülmenârzâde'nin müsveddelerini düzenlemekle işe başlayan Naîmâ'nın ilk telifi 982-1065 (1574-1655) yılları olaylarını içerir. Daha sonra Sadrazam Damad Hasan Paşa'nın emriyle eserini 1070'e (1660) kadar getirmiş, kendi döneminde meydana gelen Edirne Vak'ası'na dair *Feyzullah Efendi Vak'ası* adıyla 1703'te küçük bir risâle kaleme almıştır. Şehrizâde Mehmed Said, Naîmâ'nın 1118 (1706) yılına kadar hadiseleri yazdığını, fakat bunları temize çekemediğini, ölümünden sonra ise dağıldığını ifade etmiş, "Ruzmerre Mecmuası" diye nitelediği bu müsveddelerin kendisine intikal ettiğini ve temize çekeceğini belirtmiştir. Râşid 8 Rebiülevvel 1109 (24 Eylül 1697) olayları için Naîmâ'nın bu ceridesini kullanmıştır. *Naîmâ Tarihi* 1147'de (1734) İbrâhim Müteferrika tarafından iki cilt halinde basılmış, 1280 ve 1281-1283'te yapılan baskılar ise altı cilt olarak ter-

tip edilmiştir. Eserin bu baskılara dayanan edisyonu da yapılmıştır (nşr. Mehmet İpşirli, I-IV, Ankara 2007).

Şefik Mehmed Efendi'nin vak'anüvisliği hakkında açık bilgi yoktur. Dîvân-ı Hümayûn kâtibi sıfatıyla Karlofça Antlaşması görüşmelerindeki yararlılığı Râmi Mehmed Efendi'nin (Paşa) dikkatini çekmiş, Mehmed Efendi daha sonra sadrazamlığa getirilince aynı zamanda damadı olan Şefik Mehmed'i vak'anüvisliğe tayin etmiştir. Şefik Mehmed, 1115 (1703) yılında cereyan eden Edirne Vak'ası'nı anlattığı *Şefiknâme* adlı eserinde çok muğlak ve sanatlı bir dil kullanmıştır. Ancak çağdaşı Sâlim tarafından vak'anüvisliğinden söz edilmemesi (*Tezkire*, s. 385 vd.) bu görevi yaptığını dair bilgiyi şüpheli hale getirir. Safâî, Bellî, Şeyhî gibi diğer çağdaş ve muahhar bazı müellifler ise onun bu göreve Şehid Ali Paşa'nın sadâreti döneminde (1713-1716) tayin edildiğini belirtirler. Nitekim Şefik Mehmed Efendi, eserinin bir başka tertibi olan *Muvazzah Şefiknâme*'nin mukaddimesinde Ali Paşa'nın kendisini III. Ahmed'in cülüsünden kendi sadrazamlığına kadar meydana gelen hadiseleri yazmakla görevlendirdiğini bildirir.

Fındıklılı İsmet Efendi'ye göre Şefik Mehmed'in yerine ilmiye ricâlinden Râşid Mehmed Efendi getirilmiştir. Ramazan 1135 (Haziran 1723) tarihine kadar bu görevde

kalan Râşid, önce Sadrazam Damad / Şehid Ali Paşa'nın emriyle III. Ahmed'in cülüsünden itibaren vekâyi' tahririne başlamış, onun ölümü üzerine ikinci vezir ve rikâb kaymakamı Nevşehirli İbrâhim Paşa'nın emriyle eserini Naimâ'nın kaldığı yerden sürdürmüştür. Bu kısım İbrâhim Muterrika tarafından eserinin I. cildi kabul edilerek basılmış, 1115-1130 (1703-1718) olayları II. cilt, Nevşehirli İbrâhim Paşa'nın sadâretinden 1722'ye kadar gelen kısım ise III. cilt olarak tabedilmiştir (İstanbul 1153). 2 Temmuz 1723'te müderrislikten vak'anüvisliğe getirilen Çelebizâde Âsım Efendi muhtemelen 1143 sonlarına (1731) kadar bu görevde kalmış ve selefinin bıraktığı yerden başlattığı eserini 29 Temmuz 1729'a kadar getirmiştir. Çelebizâde'nin eseri *Târih-i Râşid Zeyli* adıyla tanınmış ve onunla birlikte basılmıştır. Çelebizâde'nin yerine tayin edilen Mustafa Sâmî Bey vekâyi'nâmesini I. Mahmud'un cülüsüyle (1730) başlatınca 29 Temmuz 1729 – 2 Ekim 1730 arası olayları eksik kalmıştır. Bu kısmı tamamlamak için Târih-i Osmânî Encümeni üyelerinden Mehmed Ârif Bey kurumun yayın organı olan mecmuada seri makaleler yazmış, ancak bunlar tamamlanamamıştır.

1143 yılı sonlarında (1731) Çelebizâde'nin yerine tayin edilen Mustafa Sâmî Bey 1143-1146 (1730-1733) vekâyiini yazmış olmalıdır. Müderris iken Sâmî'nin yerine getirilen Şâkir Hüseyin Beyefendi 1735'teki Halep kadılığına kadar bu görevde kalmış ve döneminin hadiselerini kaleme almıştır. 1 Rebiülevvel 1148'de (22 Temmuz 1735) vak'anüvisliğe tayin edilen Râmi Mehmed Paşazâde Abdullah Refet Bey'in görev süresi bilinmemekle beraber halefi Kadı Hıfzı Mehmed Efendi'nin 1152 (1739) yılına kadar vekâyi kaydedtiği anlaşılmaktadır. Aynı yıl içinde Hıfzı'nın yerine Subhi Mehmed Efendi getirilmiştir. Subhi önce 1148-1152 (1735-1739) olaylarını yazmakla görevlendirilmiş, 1742 yılında ikinci defa sadrazam olan Hekimoğlu Ali Paşa'nın emriyle, Mustafa Sâmî'den itibaren seleflerinin yazdıklarını I. Mahmud'un cülüsünden Hekimoğlu Ali Paşa'nın sadâretine kadar (1144/1732) gelen 1143-1156 (1730-1744) olaylarını kaleme almıştır. Ardından 1155-1156 (1743-1744) olaylarının ilâve edildiği eser, Sâmî ve Şâkir'in metinlerinin aynen aktarılmasından dolayı *Târih-i Sâmî ve Şâkir ve Subhî* adıyla anılmış ve bu adla basılmıştır (İstanbul 1198). Eserin yeni edisyonu doktora tezi olarak hazırlanmış ve basılmıştır (nşr. Mesut Aydiner, İstanbul 2007). 30 Temmuz 1745'te

vak'anüvisliğe Subhî'nin ardından İzzî Süleyman Efendi getirilmiştir. Eserini selefinin bıraktığı yerden başlatan İzzî'nin vekâyi'nâmesinin iki cildi bir arada yayımlanmıştır (İstanbul 1199). İzzî'den sonra 4 Mayıs 1753'te Hâkim Mehmed Efendi vak'anüvisliğe tayin edilmiş ve olayları 1180 Cemâziyevveline (Ekim 1766) kadar getirmiştir. Hâkim'in vekâyi'nâmesini Şem'dânizâde ile Vâsıf kaynak olarak kullanmıştır. Onun yerine 3 Aralık 1766'da Çeşmizâde Mustafa Reşid tayin edilmiştir. 1766'dan 1768 ortalarına kadar gelen eseri Vâsıf'ın kaynaklarından olup yayımlanmıştır (haz. Bekir Kütükoğlu, İstanbul 1959).

Çeşmizâde'nin ardından Mûsâzâde Mehmed Efendi rikâb vak'anüvisliğine tayin edilmiştir. Eseri hakkında fazla bilgi yoksa da Şem'dânizâde ile Vâsıf'ın onu kaynak olarak kullandığı bilinmektedir. 1768 yılında Osmanlı-Rus savaşı çıkınca vak'anüvisin orduda bulunup sefer hadiselerini yazması gerektiğinden asıl vak'anüvislik görevine Sâdullah Enverî getirilmiştir. Ordunun İstanbul'a hareketinden 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması'na kadar meydana gelen olayların anlatıldığı kısmı birinci cilt kabul eden Enverî dönemin İstanbul vekâyiini ayrı bir ciltte toplamayı tasarlarken görevden alınmış, yerine Behcetî Hasan Efendi ve onun arkasından Ömerzâde Süleyman Efendi vak'anüvis olmuştur. Ancak bu sonuncusunun yetersizliği üzerine Sâdullah Enverî Şevval 1190'da (Kasım 1776) ikinci defa vak'anüvisliğe getirilmiş, 1197 Zilhiccesine (Kasım 1783) kadar süren bu dönemde eserinin ikinci cildini kaleme almıştır. Sadrazam Seyyid Mehmed Paşa'nın emriyle selefleri Behcetî ve Süleyman efendilerin birkaç makalelik risâlelerini de elden geçirerek I. Abdülhamid'in cülüsünden başlattığı eserini ayrı bir ciltte toplamıştır.

Enverî'nin yerine vak'anüvisliğe 6 Zilhicce 1197'de (2 Kasım 1783) Ahmed Vâsıf Efendi tayin edilmiştir. Onun bu ilk görevi İspanya elçiliğiyle İstanbul'dan ayrıldığı 1 Temmuz 1787'ye kadar devam etmiştir. Bu dönemde yazdıkları *Mehâsinü'l-âsâr ve hakâiku'l-ahbâr* adıyla yayımlanmıştır (nşr. Mücteba İlgirel, İstanbul 1978). Ancak İstanbul'dan ayrılması üzerine vak'anüvislik görevi yine Vâsıf'ın üzerinde bırakılmış, vekâyi' zaptıyla vekâleten Teşrifâtî Hasan Efendi görevlendirilmiştir (Temmuz 1787). Hasan Efendi, Vâsıf'ın ayrılmasından ordunun İstanbul'a hareketine kadar cereyan eden olayları kaleme almıştır. Fakat Rusya'ya savaş ilân

Vak'anüvis verilecek yazı malzemeleriyle ilgili kayıt (BA, Cevdet-Dahiliye, nr. 15907)

VAK'ANÜVİS

edilince sefer olaylarını kaydetmek için asaleten bir devlet tarihçisinin orduda bulunması teamülünden dolayı Enverî üçüncü defa vak'anüvisliğe getirilmiştir (10 Temmuz 1787). Teşrifâtî Edib Mehmed Emin Efendi de rikâb vak'anüvisi sıfatıyla İstanbul'daki olayları yazmakla görevlendirilmiş, Enverî'nin bu hizmeti Vâsıf'ın ikinci defa vak'anüvis tayiniyle sona ermiştir (Nisan 1791). III. Selim cülûsundan beri kaleme alınmış vekâyi'nâme cüzlerinin ayıklanıp düzeltilmesini ve yeni olayların doğru şekilde yazılmasını isteyince bu görev yine Vâsıf'a verilmiş, fakat onun orduyla sefere katılması gerektiğinden İstanbul'daki olayları yazmakla Edib vazifelenmiştir. Rikâb vak'anüvisi sıfatıyla Edib, I. Abdülhamid devrine ait 9 Cemâziyelâhir 1202 – 10 Receb 1203 (17 Mart 1788 – 6 Nisan 1789) olaylarını yazmış, 3 Şevval 1206'da (25 Mayıs 1792) teşrifâtçılık görevine getirilince 11 Receb 1203 – 26 Muharrem 1207 (7 Nisan 1789 – 13 Eylül 1792) olaylarını da eklemiştir. Edib'in vekâyi'nâmesini Ahmed Vâsıf yeniden kaleme almış, eseri Ahmed Câvid Bey iktibas etmiş ve Cevdet Paşa kaynak olarak kullanmıştır. Vâsıf'ın ikinci vak'anüvisliği Zîştovi Antlaşması'nın uygulanmasına memur edilmesiyle sona ermiş ve yerine dördüncü defa Enverî getirilmişse de bu uzun sürmemiş, Vâsıf 22 Haziran 1793 tarihinde üçüncü defa vak'anüvisliğe tayin edilmiştir. Bu dönemde de III. Selim'in cülûsundan itibaren yazılmış vekâyi' cüzlerini bir ciltte toplamak ve kendi yazdıklarını buna eklemekle görevlendirilmiştir. Bu işi başarıyla yerine getiren Vâsıf'ın III. Selim'e sunduğu mukaddimesi padişah tarafından beğenilmiş ve aynı tarzda yazması istenerek 5000 kuruşla taltif edilmiştir. Vâsıf'ın 1794 Ağustosunda Midilli'de mecburi ikamete tâbi tutulmasıyla yerine beşinci defa Sâdullah Enverî vak'anüvis olmuş ve görevi ölümüne kadar devam etmiştir. Bu sırada Enverî üçüncü vak'anüvisliğinden beri kaleme aldığı cüzleri eserinin III. cildi kabul etmiş, ayrıca III. Selim'in cülûsundan Şâban 1206'ya (Nisan 1792) kadar gelen olayları yazmıştır. Enverî'nin vekâyi'nâmesi daha sonra Vâsıf ve Cevdet Paşa tarafından kaynak olarak kullanılmıştır.

7 Kasım 1794'te vefat eden Enverî'nin ardından vak'anüvisliğe Halil Nûri getirilmiştir. Vefatına kadar bu görevde kalan Halil Nûri'nin altı ciltlik vekâyi'nâmesi Muharrem 1209 – Zilkade 1213 (Ağustos 1794 – Nisan 1799) olaylarını kapsar. Onun vekâyi'nâmesi daha sonra Vâsıf tarafın-

dan yeniden ele alınmış, Cevdet Paşa da eseri kaynak olarak kullanmıştır. Nûri'nin vefatı üzerine dördüncü ve sonuncu defa vak'anüvisliğe Vâsıf tayin edilmiş (20 Mayıs 1799), bu dönemde bir yandan vekâyi' kaleme alırken diğer yandan Nûri'nin vekâyi'nâmesi ile bazı vak'anüvis tarihlerini elden geçirerek yeniden yazmış ve bazı ilâvelerde bulunmuştur. Vâsıf nişancı iken İzzî'den sonra gelen Hâkim, Çeşmîzâde, Mûsâzâde gibi vak'anüvislerin kaleme aldıklarını bir nevi redaksiyona tâbi tutarak bir cilt halinde takdim etmiş, bu faaliyeti beğenilince Enverî'nin vekâyi'nâmesini de yeniden yazmakla görevlendirilmiş, bu çalışması İstanbul ve Mısır'da basılmıştır (1219, 1243, 1246). O sıralarda yoğun şekilde *Kâmûs Tercümesi*'yle meşgul olan Âsım Efendi vak'anüvisliğe getirildiğinde önce seleflerinin müsveddelerini istemiş, fakat bunların bir işe yarayacağını görünce gerekli malzemeyi Dîvân-ı Hümâyun kalemlerinden çıkartarak eserini yazmaya başlamıştır. Bu arada ordudaki gelişmeleri dört bölük kâtibi Ali Râif Efendi kaleme alarak boşluğu doldurmuştur. Onun notları daha sonra Mustafa Necib Efendi'nin eserine dercedilmiştir. II. Mahmud tarafından görevde bırakılan Mütercim Âsım Efendi seleflerinin yazmadığı 1218-1221 (1804-1806) olaylarını kaleme alıp sadârete sunmuş, Alemdar Vak'ası'nda Bâbü'lî ile birlikte bu nüsha da yanınca Sultan Mahmud bu vekâyi'nâmenin müsveddelerinden yeni bir nüsha çıkartmıştır (İÜ Ktp., TY, nr. 6014). Padişah tarafından takdir edilen Âsım Efendi'nin vak'anüvisliği 1819'da ölümüne kadar devam etmişse de kendisi, yalnız Sultan Mahmud'un cülûsundan dört ay sonrasında kadar ceryan eden hadiseleri temize çekip takdim edebilmiştir. Kaleri on iki yıllık müsveddeleri halefi Şânîzâde'ye devredilmiştir. Cevdet Paşa tarafından kaynak olarak kullanılan *Âsım Tarihi* Ceride-i Havâdis Matbaası'nda basılmıştır (İstanbul 1284).

Mütercim Âsım'ın yerine vak'anüvisliğe Şânîzâde Mehmed Atâullah Efendi getirilmiştir. Eserini II. Mahmud'un cülûsundan başlatan Şânîzâde selefinin müsveddelerini istemiş, onları tamamlayıp kaleme almış, kendi vak'anüvislik dönemine dair ancak 1236 (1821) sonuna kadar gelen hadiseleri yazabilmiştir. 1223-1236 (1808-1821) olaylarını kapsayan, Cevdet Paşa'nın önemli kaynakları arasında yer alan *Şânîzâde Tarihi* dört küçük cilt halinde basılmış (I-IV, İstanbul 1867-1874), yeni bir edisyonu da yapılmıştır (nşr. Ziya Yılmaz, İstanbul 2008). Şânîzâde temize çe-

kemediği müsveddelerini halefi Esad Efendi'ye vermiştir.

Sahaflar Şeyhizâde Esad Efendi önce selefinin 1237-1241 (1821-1826) olaylarına dair müsveddelerini ele almış, bunları devlet dairelerinden topladığı resmî kayıtlar ve güvenilir kişilerden duyduğu bilgilerle tamamlayarak eserinin ilk cildini meydana getirmiştir. Esad Efendi'ye ait vekâyi'nâmenin müsveddeleri bazı kütüphanelerde kayıtlı olup bunların bir kısmı müellif hatıdır. Esad Efendi, vak'anüvis tayin edildiği yıl Yeniçeri Ocağı kaldırılınca bu önemli olay için *Üss-i Zafer* adıyla müstakil bir eser yazmıştır. Aynı zamanda önemli devlet hizmetlerine getirilen Esad Efendi vak'anüvislik görevine vefatına kadar devam etmiş, ancak 1241 (1826) sonrasına ait notları kaleme alamamıştır. Cevdet Paşa bu müsveddeleri tanzim edip halefi Ahmed Lutfi Efendi'ye göndermiştir. Onun vekâyi'nâmesi Ahmed Cevdet Paşa tarafından kaynak olarak kullanılmıştır. Esad Efendi'nin tarihi nüsha karşılaştırmaları yapılmak suretiyle yayımlanmıştır (nşr. Ziya Yılmaz, İstanbul 2000).

Esad Efendi'nin ardından vak'anüvislik görevine *Takvîm-i Vekâyi'* muharrirlerinden Mehmed Recâi Efendi getirilmiş, fakat işlerinin yoğunluğu yüzünden çok geçmeden yerine Âkîfpaşazâde Nâil Mehmed Bey tayin edilmiştir. Mehmed Bey'in vefatı üzerine vak'anüvislik hizmeti Ahmed Cevdet Efendi'ye (Paşa) verilmiştir. Cevdet Efendi, bir süre önce Encümen-i Dâniş kararıyla Vâsıf'ın *Târih-i Üss-i Zafer* arasındaki 1188-1241 (1774-1826) olaylarını sade bir dille yeniden yazmakla görevlendirilmiştir. İlk ciltlerinin tamamlanmasından sonra peş peşe basılan *Târih-i Cevdet*, müellifinin gözden geçirmesinin ardından iki defa daha yayımlanmıştır. Cevdet Paşa, 1774-1826 olaylarını kapsayan tarihinde vak'anüvislik geleneğine uymakla birlikte seleflerinin vekâyi'nâmelerini diğer kitâbî kaynak ve arşiv kayıtlarıyla birleştirerek olayların sebep-sonuç ilişkileri üzerinde durmuştur. Cevdet Paşa'nın başarılı çalışması, çoğu zaman araştırmacıları bu dönem için onun eseriyle yetinip kaynaklarına müracaattan müstağni kılmıştır. Kendi vak'anüvislik devresine dair tuttuğu notları halefi Ahmed Lutfi Efendi'ye gönderen Cevdet Paşa, ayrıca çeşitli devlet hizmetlerinin imkânlarından yararlanıp Tanzimat dönemi olaylarını *Tezâkir* adlı bir tür hâtıratında tasvir etmiştir. Ahmed Lutfi Efendi'nin kaynak olarak kullandığı *Tezâkir* Cavit Baysun tarafından yayımlanmıştır. Cevdet Paşa, II. Abdül-

hamid'in emriyle padişahın cülûsu arefesindeki olayları anlatan *Ma'rûzât*'ı yazarak ona takdim etmiştir (nşr. Yusuf Halaçoğlu, İstanbul 1980).

Ahmed Cevdet Paşa'nın 1866'da Halep valiliğine tayini üzerine vak'anüvisliğe Ahmed Lutfi Efendi getirilmiştir. Aralıksız kırk bir sene bu görevde kalan Lutfi Efendi 1241-1296 Ramazanı (1825-Eylül 1879) olaylarını kaleme almıştır. Esasen Cevdet Paşa, Esad Efendi'nin 1242-1246 (1826-1831) arasına ait müsveddeleriyle bazı evrak sûretlerini Lutfi Efendi'ye göndermiş, ayrıca *Takvîm-i Vekâyi'* ile *Cerîde-i Havâdis*'ten yararlanabileceğini hatırlatmıştır. Lutfi Efendi daha çok bu kaynaklara dayanarak ve görüp duyduklarını da ilâve ederek eserini meydana getirmiştir. Selefî Cevdet Paşa ile mukayese edilerek tarihçilikte ağır tenkitlere mâruz kalan Lutfi Efendi eserinin on beş cildini takdim edebilmiş ve bunlardan ilk yedi cildini bastırabilmiştir (İstanbul 1290-1306). VIII. cilt halefî Abdurrahman Şeref Efendi'nin ilâveleriyle yayımlanmıştır (1328). Eksik olan XVI. cilt haricî eserin tamamı on beş cilt halinde neşredilmiştir (nşr. Münir Aktepe, İstanbul 1984-1990). Onun zamanında vak'anüvisliğe gösterilen ilginin azaldığı bir şikâyetinden anlaşılmaktadır. Lutfi Efendi'nin ölümünün ardından iki yıl kadar vak'anüvisliğe kimse tayin edilmemiş, ancak 1909 Nisanında Sultan Reşad'ın cülûsunu müteakip Abdurrahman Şeref bu hizmete lâyük görülmüştür. Birkaç ay sonra Târîh-i Osmânî Encümeni başkanlığına tayin edilen Şeref Efendi'nin vak'anüvisliği Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar devam etmiştir. Abdurrahman Şeref sadece cülûsundan vefatına kadar Sultan Reşad devri olaylarını yazmakla yetinmiş olup eser yayımlanmıştır (nşr. Bayram Kodaman – Mehmet Ali Ünal, Ankara 1996).

XVIII. yüzyıl başında Dîvân-ı Hümâyün kalemleri arasında teşekkül eden, daha sonra Bâbîâlî'de sadâret mektupçuluğu ve âmedî kalemleriyle bağlantılı olan vak'anüvislik zaman zaman ilgiden mahrum kalsa da saltanatın sonuna kadar devam etmiş bir müessesedir. Özellikle merkezî devlet yapısının yeni bir şekle dönüştüğü Tanzimat ve sonrasında ihmale uğradığı görülmektedir. Bunda *Takvîm-i Vekâyi'* ve diğer gazetelerin neşrinin etkili olduğu söylenebilir. Zira gazeteler, vak'anüvislerin çok sonra yazıp saraya sundukları olayları günü gününe yetiştirmekle bir bakıma vak'anüvisin işini yapmıştır. Fakat her şeye rağmen vak'anüvislik, iki asırdan fazla bir süre imparatorluk merkezine dair

olayları kaydederek tarih araştırmacılarına değerli malzeme bırakmıştır. Olayları daha ziyade devletten yana değerlendiren bu literatürün bilimsel kriterlere uygun neşri günümüz tarihçilerine düşen görevlerin başında gelmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, *HH*, nr. 5094, 11187, 12081, 13135, 13652, 14883, 16792, 31845, 35239, 35244, 48063, 49493, 52514, 57475; BA, Cevdet-Maarif, nr. 393, 939, 975, 2368, 6693; BA, Kepeci-Ruus, nr. 75/261, s. 244; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekâyiât* (nşr. Abdülkadir Özcan), Ankara 1995, s. 731, 765; Râşid, *Târîh*, I-V, tür.yer.; Şeyhî, *Vekâyi'u'l-fuzalâ*, III, 21-22; Sâlim, *Tezkire*, İstanbul 1315, s. 385 vd.; Şehrişâde Mehmed Said, *Târîh-i Neuvepâdâ*, İÜ Ktp., TY, nr. 3291, vr. 22^b; Şem'dânîzâde, *Mürî'l-tevârih* (Aktepe), II/B, s. 27; Mehmed Hafid, *ed-Dürerü'l-müntehabâtü'l-man-sûre fi islahi'l-galatâti'l-meşhûre*, İstanbul 1221, s. 508; Hammer, *GÖR*, VIII, 591; Karslızâde Cemâleddin, *Osmanlı Tarih ve Müverrihleri: Âyine-i Zurefâ*, İstanbul 1314, s. 40; Ismet, *Tekmilî-ş-Şekâik*, s. 91; Cevdet, *Tezâkir*, I, 3; IV, 58; *Sicill-i Osmânî*, III, 398; Akdes Nimet, *Ortazaman Tarihi İçin Kısa bir Bibliyografya*, İstanbul 1934; Mükrimin Halil Yınanç, "Tanzimattan Meşrutiyete Kadar Bizde Tarihçilik", *Tanzimat I*, İstanbul 1940, s. 575-576; L. V. Thomas, *A Study of Naima* (ed. N. Itzkowitz), New York 1972; Bekir Kütükoğlu, "Müverrih Vâsif'ın Kaynaklarından Hâkim Tarihi", *TD*, V/8 (1953), s. 69-76; VI/9 (1954), s. 91-122; VII/10 (1954), s. 79-102; a.mlf., "Vekâyinüvis", *İA*, XIII, 271-287; Fahri Çetin Derin, "Müverrih Naimâ Hakkında Bir Arşiv Belgesi", *GDAAD*, sy. 2-3 (1974), s. 117; Münir Aktepe, "Vak'anüvis Ahmed Lütfi Efendi ve Tarihi Hakkında Bazı Bilgiler", *TED*, sy. 10-11 (1981), s. 121 vd.; Erhan Afyoncu, "Osmanlı Müverrihlerine Dair Tercihat Kayıtları I", *TTK Belgeler*, XX/24 (2000), s. 84 vd.; a.mlf., "Vak'anüvis Tabirine Dair", *MÛTAD*, X (2001), s. 7-19; a.mlf., "Osmanlı Müverrihlerine Dair Tercihat Kayıtları II", *TTK Belgeler*, XXVI/30 (2005), tür.yer.; Christine Woodhead, "Wak'a-nüvis", *EJ²* (İng.), XI, 57 [bu madde, müellihin bibliyografyada adı geçen maddesi esas alınarak Abdülkadir Özcan tarafından düzenlenmiştir].

BEKİR KÜTÜKOĞLU

VAKF ve İBTİDÂ

(الوقف والابتداء)

**Kur'an okurken
lafız ve mânayı gözeterek durmak
ve ardından okumaya başlamak
anlamında terim,
bu konuya ait bilim dalı.**

Sözlükte **vakf** "durmak, kelimeyi kendinden sonraki kelimedan ayırmak, kelimeyi harekeden kesmek" anlamlarında masdardır (*Lisânü'l-'Arab*, "vâkf" md.; *Kāmus Tercümesi*, III, 762). Terim olarak okumaya tekrar başlamak niyetiyle nefes alacak bir zaman kadar sesi kesmeyi ifade eder. Bu şekilde kıraati kesmeye vakf den-

diği gibi durulması gereken yerler için de aynı terim kullanılır. Sözlükte "başlamak, bir şeyi ilk defa yapmak" anlamındaki **bed'** kökünden türeyen **ibtidâ** ise (*Lisânü'l-'Arab*, "bd'e" md.; *Kāmus Tercümesi*, I, 6) vakfın karşıtı olup "ilk defa okumaya başlamak, vakftan sonra kıraate devam etmek için tekrar başlamak" demektir. "Bir şeye yeniden başlamak" anlamına gelen **istînaf** ve **i'tinâf** kelimeleri de aynı mânâda kullanılır (*Kāmus Tercümesi*, III, 512). "Okuyuşta nefes almak veya kıraati nihayete erdirmek amacıyla kelimenin sonunda sesi kesip durmak" anlamındaki **kat'** genelde "kıraati nihayete erdirmek" mânâsına gelmekle birlikte zaman zaman vakf yerine kullanıldığı, vakfın da bazan onun yerini aldığı görülmektedir. İbnü'l-Cezerî'nin belirttiğine göre önceki âlimler herhangi bir kayıt koymadıkça **kat'** kelimesini genellikle "vakf" anlamında, sonraki âlimler ise okumayı kesmek, kıraati bitirmek yerine kullanmışlardır (*en-Neşr*, I, 239). "Susmak, okuyuşu kesmek" mânâsına gelen **sekt**, Kur'an tilâvet ederken iki kelime veya harf arasında nefes alıp vermeden çok kısa bir süre duraklamayı ifade eder (Tehânevî, I, 959). Bir kelimeyi kendinden sonra gelen kelimeye sesi ve nefesi kesmeden bağlayarak okumaya da **vasl** denilmiştir. Vakf ve **kat'** kelimelerinin karşıtı olan **vasl**da esas olan harekedir.

Bir bilim dalı olarak vakf ve ibtidâ, "Kur'an okurken lafız ve mânanın uygun olduğu yerlerde durmayı ve ardından başlamayı sağlamak amacıyla gerekli bilgileri veren ilim" şeklinde tanımlamak mümkündür. Vakf ve ibtidâ, Kur'an'ın i'câzının gösterilebilmesi ve kastedilen mânanın doğru anlaşılabilmesi için dikkat edilmesi gereken bir husustur. Kur'an'da vakf ve ibtidâ kelimeleri geçmemekle birlikte Kur'an'ın anlaşılmasının (meselâ bk. el-Bakara 2/221, 242, 266; Âl-i İmrân 3/118; en-Nisâ 4/8), tertîl ve tecvid ile tane tane, dura dura okunmasının (el-Furkân 25/32; el-Müzzemmil 73/4) istendiği göz önünde bulundurulursa buna en başta Kur'an'ın kaynaklık ettiği söylenebilir. Nitekim Hz. Ali iki âyette geçen tertîli "vakfları bilmek ve harfleri tecvid ile okumak" şeklinde açıklamıştır (İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, I, 255; Sü-yûtî, I, 258). Vakf ve ibtidâyâ riayet Hz. Peygamber'in sünnetiyle de sabittir. Ümmü Seleme, "Resûlullah Kur'an okurken kıraatini âyet âyet keserdi (âyet sonlarında dura dura okurdu)" demiş ve Fâtîha'dan örnek vererek her âyetin sonunda durduğunu ifade etmiştir (*Müsned*, VI, 302; Tir-